

Človek,

v pogledu na njegovo telo in dušo s kratkim návodom,
kakó si ohraniti in utrditi zdravje.

(Za šolo in dom sestavil **Janko Leban.**)

Beseda v predgovor.

Užé staroslavni Grki izrekli so bili modro vodilo: „Spoznavaj samega sebe!“ In v istini, jako važno je, da se človek spozná v tem, kako je ustvarjeno njegovo teló, kakova svojstva ima njegova duša ter kako mu je ohraniti in utrditi zdravje, ki je najboljšé blago na zemlji. Spoznavaje takim načinom samega sebe, uverimo se, kako neskončno dobrotljiv, mogočen in moder je On, ki je človeka obdaril s tolikimi prednostmi! Nauk „o človeku“ je po tem takem najboljšé sredstvo, da vzbuja posebno v srcih naše mladine iskro prave bogoljubnosti in trdne vere!

Take in enake misli so me vodile, sestavljajočega pričujoče delce. Pri tem sem se največ ravnal po Dominiku Finkesu, ki je bil svoj čas Nemcem spisal enako knjigo; a tudi iz drugih virov sem zajemal. Pisal sem kolikor več mogoče priprosto, ogibajoč se vsega učenostnega razkladanja. Po tem takem nadéjam se, da bode ta spis ugajal šoli in domu. V prvem slučaju bode seveda morala navdušena učiteljeva beseda oživljati tesno nakupičeno gradivo, posebno gledé I. dela. Dobri vzorci ali dobre podobe, katerih naj ne pogrésa nobena šola, gotovo omogočijo, da mladina dobí jasne pojme o tem, kar jih učí mrtva beseda.

I. Del.

Kratek opis človeškega telesa.

§. 1.

U v o d.

Človek je najplemenitnejša božja stvar na svetu. Ima teló in dušo. Duša, katera je dobila od stvarnika najlepše lastnosti, druží človeka z višimi duhovi in z Bogom samim. Božja volja je združila človeško dušo in teló na tak način, da, če se duša ločí od telesa, telo razpade in se izpremeni v prah, iz katerega je nastalo; duša pa se vrne k Bogu, od katerega je izšla. Opazujmo tedaj človeka v pogledu na njegovo telo in dušo!

§. 2.

Človeško in živalsko telo.

Človeško telo je, kakor ono popolnejših živalij, iz kože, mesa, krvi i. t. d. Pa užé človekova postava, pokončni njega hod, govoreče njega oko, plemeniti mu obraz ločí ga od živalij. Živali so navezane na neke zemeljske kraje; največ živalij ima eno domovino, in njih narava ne vztrpi nobenega drugzega podnebja. Tako n. pr. nahaja se lev le v gorkeji Afriki, severni jelen živí le v mrzleji Laponiji. Človek pa se sponaša povsod. Njegova je vsa zemlja. Čudovito lahko se privadi vsakemu podnebjú, in ima povsod stanovanje in živéž.

§. 3.

Človeško življenje.

Človek pride na svet. Ima čutila; pa novorojenec jih še ne zna rabiti. Oči se mu premičejo brez namena. Sluh, kakor tudi druga čutila, morajo se mu še-le razviti

ter udje privaditi na potrebna opravila. Duša mu je v prvih 6.—8. tednih še popolnoma neobčutljiva. Po tem času se otrok užé nasmehluje. V sedmem ali osmem meseci pokažejo se mu zobje, in sicer najprej osem sekavcev, se vé, da ne vseh osem h krati, temveč v večih presledkih po dva in dva; pozneje proderejo očnjaki in kočnjaki. Dotlej je otroku materino mleko najprikladnejša in najzdravejša hrana. Čem bolj se otroku razvija teló, tem tečneje hrane mu je treba. Po otroških letih, ki trajajo do 7. leta, nastopijo deška ali dekliška leta. Ta trajajo pri deklicah od 7.—14., a pri dečkih do 16. leta. Mladeniška ali deviška doba traje pri ženski od 14.—20. leta; a pri moškem od 16. do 24. leta. Mladeniškej ali deviškej dobi sledé moška leta. Ta trajajo pri moži do 55. ali pri ženski do 45. leta. Po moški dobi pride starost. Čutila in vse zmožnosti na stare dni slabé, vlasje osivijo, zobje izpadejo, meso uvene, in kosti postanejo krhke in lomke. Naposled človeku pojema življenje, umré, in teló mu razpade. Človek učaka, če ga prej bolezni ne ugrabijo, 80—90 let. Starčki, ki bi imeli nad 100 let, so silno redki.

Opómnja. Največa duševna in telesna moč prikazuje se pri človeku v prvih moških letih, ki trajajo pri moškem do 45., a pri ženski do 35. leta.

§. 4.

Sestavine človeškega telesa.

Človeško teló je iz treh glavnih delov: iz glave, trupa in zunanjih udov. Vsak teh delov je sestavljen zopet iz manjših delov, katerih sleherni ima odločeno svoje opravilo in svoje lastnosti. Vsak, poedini ud človeškega telesa je iz kostij, v katerih se nahaja mozeg; vsak je dalje pokrit z mesom, katero zopet pokriva koža; po vsakem teh udov se končno pretaka kri, a oživljajo ga živci in vežejo kite.

§. 5.

G l a v a.

Najvišji del človeškega trupla je glava. Glava je pokrita na vrhu in zadaj z vlasmi. Sprednji del glave je obraz ali obličje. Ako se odloči od glave koža in meso, ostane nam „koščena glava“, katero tudi „lobanjo ali črepinjo“ imenujemo. V lobanjskej duplini so možgani. Grobokopi na pokopališčih izkopavajo časih prav dobro ohranjene lobanje. Lobanja je zopet iz več kostij; najvažnejše so: spredaj čelnica, gornja čeljust, spodnja čeljust in senci; zadaj pa temenica in zatilnica. V čeljustih so utrjeni zobje, katerih je navadno 32, in sicer 8 sekavcev, poleg teh na vsaki strani 1 očnjak zgoraj in spodaj, tedaj 4, in 20 kočnjakov, namreč zgoraj in spodaj na vsaki strani 5. Zobje, kateri se prikažejo od petega meseca do drugega leta, zovejo se mlečniki. Pričenši s šestim letom odpadajo ter na mesto njih dobimo stalne zobe. Štirje zadnji kočnjaki se imenujejo modrostniki. Proderejo navadno še-le med 20. in 30. letom.

§. 6.

T r u p.

Trup je, ako bi bil človek brez glave, brez rok in nog; po tem takem spadajo k trupu: prsi, trebuh in hrbet. Na zadnji strani trupa se vleče koščen steber, ki ga imenujemo hrbtenica. Ta je trikrat vkrivljen in je iz koščenih kolec, katera zovemo vretenca. Po sredi je votel ter napolnjen s hrbtenjačo, ali kakor po domače pravimo: s „hrbtenim mozgom“. Hrbtenjača ni nič drugega nego podaljšek možganov iz lo-

banjske otline skozi hrbtnico. Vseh hrbtničnih vretenec je 33. Goranjih 7 vretenec dela vrat. Vrat je gibčen in tako močan, da vzdrži tudi veliko težo. Za vratnimi vretenci sledi 12 hrbtnih ali prsnih, 5 ledvenih, 5 križnih vretenec in konečno 4 konjava trtična vretenca. Pet križnih vretenec je strnenih in dela križno ali sveto kost; 4 trtična vretenca so tudi zrasena in delajo „trtico“. — Na prsna vretenca se priklapajo rebra; to so obročasto zakrivljene kosti, katerih je 12 parov. Podobne so močnemu košu, ki oklepa srce in pljuča in delajo ogradi. Sedem goranjih reber imenujemo prava rebra; spodnjih pet reber pa zavemo neprava ali trebušna rebra.

(Dalje prihodnjic.)

Književstvo.

— Nova šolska knjiga „**Aritmetika za učilišča**“. Spisal dr. Fr. vitez Močnik; po drugem natisu poslovenil J. Celestina. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani, 1885, 8°, 288 str. Cena 1 gld. 10 kr., v platno vezana 1 gld. 30 kr. Marljivi gosp. profesor Celestina priredil je s to knjigo našim učiliščem prav lepo in potrebno slovensko učilo.

— „**Ljudske Knjižnice**“ je izšel 12. in 13. snopič, prvi s tremi lepimi povesticami in sicer: Sila, poslov. H. Majar; Davoriša, poslov. H. Majar in Skopuh, prel. L. Gorenjec, — drugi obsega 27 narodnih pravljic in pripovedek, katere je nabral g. B. Krek. „Ljudska knjižnica“ lepo napreduje; naj bi jo tedaj ves slovenski svet krepko podpiral!

— „**Národne Biblioteke**“, ki jo tiska in zalaga gosp. J. Krajec v Novem Mestu, je užé 18. snopič na svetlem. Ta snopič obsega spise Andrejčkovega Jožeta pod naslovi: Matevž Klander, Spiritus Familiaris, Zgodovina Motniškega Polža, Gregelj Koščenina. Cena snopiču je 15 kr. Tudi „Národno Biblioteke“ priporočamo v obilo naročevanje.

— „**Šaljivi Slovenec**“. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Nabral Ant. Brezovnik, učitelj. V Ljubljani, založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg, 1885. Stane 60 kr., vezan 70 kr. Kdor je čmeren, naj bere tedaj „Šaljivega Slovenca!“

— „**Pjevanka**“. Sto dječjih popevaka za jedno grlo z napjevi, tekstom i metodičkim uvodom za pučke škola i zabavišča, uredio Fr. Š. Kuhač. Ciena 1 for. (Za članove sbora 50 novč.) V Zagrebu, naklada Hrv. pedagog.-knjiž. sbora, 1885. Ta lepa zbirka obsega premnogo krasnih pesnic iz raznih krajev z mičnimi napevi; tu so: I. Sigre i plesovi. II. Popievke šaljive. III. Popievke osobne i obredne. IV. Popievke pričalice. V. Popievke pobožne. VI. Popievke domorodne. Prav živo priporočamo to zbirko vsem prijateljem šolskega petja z željo: naj bi tudi kdo naših slovenskih glasbenikov se lotil enakega dela in izdal enako pjevanko za naše potrebe!

Dopisi.

Iz Sežane. Popravek. Na podlogi §. 19. tiskovnega zakona z dné 17. decembra 1862. l. prosim slavno uredništvo naj mi resnici in poštenosti na čast potrdi, da jaz nisem ni dopisa »iz Sežane« v 11. številki »Učit. Tovarisa« pisal, ni poslal.*) — Toliko svojim prijateljem in znancem v pojasnilo. — V Sežani v 5. dan julija 1885. l. **Matej Kante**,
učitelj.

Iz Cirknice. Slavno društvo »Národna Šola« blagovolila je za mali znesek poslati naši šoli mnogo različnega šolskega blaga. Za ta velikodušni dar zahvaljujeta se v imenu uboge šolske mladine

Ivan Prudič,
podpredsednik krajnega šol. sveta.

Karol Dermelj,
načelnik.

Iz Rudnika. (Bolezen in služba šolskih otrok.) Vsak učitelj izvestno dobro vé, koliko zapreke pri pouku nam delajo nepovoljne šolske zamude. Akoravno je hoja v šolo pri nas skozi celo leto redna, vender bi si jo še popolnejšo želim, ako ne segajo vmes opravičeni vzroki. Nekaj tacega se je letos pri nas primerilo. V razdeljeni enorazrednici imam 82 otrok v dveh

*) To Vam vestno potrjuje uredništvo »Učit. Tov.«